

Основи конституційного права Сполучених Штатів Америка та Федеральної республіки Бразилія.

Сучасне конституційне право Сполучених Штатів Америки та Федеральної республіки Бразилія має багато спільних рис. Чинна на сьогодні конституція Бразилії на момент її прийняття багато в чому орієнтувалась на державно-правову систему США. Вплив останньої помітний вже з першої строчки, повторюючи знамениту фразу із Конституції США 1787 р.: «Ми представники американського народу...» Тільки тут починається: «Ми, представники бразильського народу...». Цілі утворення нової бразильської держави значно ширше, ніж ті, що вказані в преамбулі Основного закону США, однак форма їх подання також дуже схожа з американською. До того ж модель організації державної влади та поділ території запозичені з Конституції США, яка по суті стала зразком для Бразилії у зазначених питаннях.

Історично саме США, ще у 1822 році були першою країною у світі, яка визнала незалежність Бразилії від Португалії, колонією якої вона була. А у 1891 році перша республіканська Конституція Бразилії встановила офіційну назву країни - Сполучені Штати Бразилії, по аналогії з північноамериканським сусідом.

За останні 20 років, між Бразилією та США відносини на міждержавному рівні склалися по-різному. На сьогодні, ці дві країни підтримують дружні міждержавні відносини, головним чином направлені на вирішення регіональних проблем, уникнення зіткнення інтересів між собою та участь у багатосторонніх міжнародних організаціях.

Конституція Сполучених Штатів Америки була прийнята 17 вересня 1787 р. Вона є першою писаною конституцією у світі, яка на момент її прийняття увібрала у себе найкращі державно-правові розробки як європейських, так власне і американських науковців того часу. Вона була розроблена й прийнята Філадельфійським Конвентом, у роботі якого взяли участь 55 делегатів від 13 штатів., які зібралися спочатку для перегляду Статей Конфедерації. У ході дискусії учасники прийшли до висновку щодо необхідності укладання нового

документу, який стане єдиною міцною ідеологічною константою, що об'єднає 13 штатів у єдину державу й закріпить фундаментальні цінності необхідні для її снування. Конституція США прийнята 23 вересня 1787 року тому й сьогодні визначає основи політико-правового устрою держави. І хоча деякі її положення застаріли і інколи визначаються як аномалії, встановлені нею принципи й сьогодні мають таку ж силу, що і двісті років тому.

Основними політико-правовими принципами, які становлять основу Конституції США є:

1. Принцип Республіканізму. Відповідно до якого, сувереном визначався народ, а не інститути влади, які мають лише такі повноваження, що делегував їм народ. По-друге, жоден з інститутів влади не може бути єдиним виразником суверенної волі народу. Було прийнято рішення формувати виборну, відповідальну владу, яка змінюється у чітко встановлені строки.

Закріплення цього принципу було зумовлено тим, що батьки-засновники конституції відчували неприязнь до монархічної форми правління, яка асоціювалась з британською колоніальною системою, і хоча багато аспектів правова система США запозичила саме з англійського права, від британської концепції влади відмовилися повністю, прагнучи зменшити узурпаторський вплив британського монарха на правову систему США.

2. Принцип розподілу влади.

Перші конституційні акти (Конституції Вірджинії 1776 р., Джорджії 1776 р., Пенсільванії 1776 р.), поряд з прогресивними положеннями про права людини, запроваджували модель розподілу влад, засновану на ідеях Д. Локка. Реалізація даної моделі на практиці призвели до перетворення легіслатур штатів в «корпус виборної деспотії», оскільки в них сконцентрувалися законодавчі, виконавчі та судові повноваження. Врахування цього конституційного досвіду штатів дозволило «батькам-засновникам» США (Д. Вашингтона, Д. Адамсу, Т. Джефферсону та ін.) істотно розвинути зміст принципу розподілу влад, доповнивши його доктриною «стримувань і противаг», за якою глава держави не зміг би узурпувати владу і стати

одноосібним тираном. Основний Закон США втілює американський варіант конституційного правління. Конституція містить систему прийомів і способів, які максимально обмежують свавілля влади та створюють перепони деспотичному правлінню. Так, наприклад, відповідно до Конституції: законодавча влада закріплена за двопалатним Конгресом, виконавча влада за Президентом, судова влада належить Верховному суду. Принцип стримувань і противаг передбачає, що з одного боку гілки влади залишаються незалежними у своїй діяльності, а з іншого вони можуть впливати, обмежувати і контролювати одна одну. Незалежність гілок влади проявляється в декількох аспектах: по-перше - різні джерела формування влади: Конгрес обирається народом, Президент – колегією виборщиків, а на Верховний Суд не поширюється принцип виборності. Його призначає Президент з поради та згоди Сенату. По суті, і Президент, і Конгрес є первинними суб'єктами легітимації, що унеможливує вплив гілок влади одна на одну. По-друге: різні терміни повноважень, Президент обирається на два роки, Верхня палата Сенат на 6 років з ротацією 1/3 складу кожні два роки, судді Верховного суду обираються безстроково; доки їх поведінка є бездоганою. По-третє, незалежності гілок влади сприяє обмеження, що у Президента США немає права розпустити Парламент, а Парламент позбавлений права висунути вотум недовіри уряду Президента.

З іншого боку, відповідно до системи «стримувань і противаг», Конгрес має в руках повноваження, які обмежують значний вплив Президента. Законодавче вето, право проводити розслідування та імпічмент є найважливішими прерогативами парламенту, які підтримують владний баланс. Законодавче вето означає, що будь-яка палата Конгресу протягом 60 календарних днів може визнати недійсним будь-який указ Президента, прийнятий на виконання повноважень, делегованих йому Законом про асигнування на потреби законодавчих органів. Законодавче вето представляє собою заборону, що накладається Конгресом в цілому, або однієї з його палат, або відповідним постійним комітетом на нормативні акти, прийняті

Президентом по делегації Конгресу. Сам акт застосування законодавчого вето здійснюється прийняттям спільної або простої резолюції. На відміну від біллів і спільних резолюцій, які вступають в силу тільки з санкції Президента і відповідно можуть бути їм відкинуті, спільні і прості резолюції не потребують схвалення глави виконавчої гілки влади. Повноваження проводити розслідування відносяться до числа таких, що передбачаються Конституцією, тобто виходять з її «духу». Подібного роду повноваження визнані конституційними у низці рішень Верховного Суду. Право Конгресу на проведення розслідувань охоплює перевірку департаментів федерального уряду з метою виявлення корупції, неефективності та марнотратства. Імпічмент (англ. impeachment – звинувачення) – процедура відсторонення від посади Президента, державних чиновників та суддів. За Конституцією США імпічмент представляє собою судову процедуру, яка здійснюється обома палатами Конгресу щодо федеральних цивільних посадових осіб. Ця процедура не поширюється на посадових осіб військового відомства, депутатів Палати представників і членів Сенату. Згідно зі статтею II, розділу 4 Конституції підставами імпічменту є державна зрада, хабарництво або інші тяжкі кримінальні злочини і місдімінор». До поняття «тяжкий кримінальний злочин та місдімінор» відносяться: зловживання ввіреними грошовими сумами й офіційною владою, нехтування посадовими обов'язками, посягання на законодавчі прерогативи, а також корупція. Процедура імпічменту визначається статтею I Конституції: – Палата представників має право порушувати переслідування в порядку імпічменту; – Сенат має виняткове право розглядати всі справи в порядку імпічменту і приймати остаточні рішення 2/3 голосів сенаторів. парламент може контролювати діяльність президента шляхом прийняття бюджету та наявністю законодавчого вето щодо фінансових розпоряджень голови держави, а також у разі порушення конституції можливістю провести розслідування та запровадити процедуру імпічменту голові держави та суддям.

У системі стримувань і противаг найважливішими важелями впливу глави держави на законодавчу владу в США є: – право вето, яке у США є відкладальне та кишенькове; привілеї виконавчої влади та право призначення та відсторонення вищих федеральних посадових осіб. Механізм застосування права вето Президента США встановлено в Розділі 7 Статті I Конституції США, відповідно до якої: 1) об'єктом президентської незгоди є всі біллі, резолюції та рішення, прийняті як верхньою та нижньою палатами Конгресу, а не однією з них; 2) для подолання президентської заборони члени кожної із палат Конгресу мають повторно схвалити біллі, резолюції та рішення кваліфікованою більшістю голосів (відкладальне вето); 3) Президент може відхилити біллі, резолюції та рішення Конгресу лише цілком, а не окремі його положення; 4) для розгляду біллей, резолюцій та рішень Конгресу Конституція США надає Президенту 10-ти денний термін, в яких не зараховуються неділі. Підписання Президентом відповідного акту протягом 10-ти денного терміну означає його схвалення та вступ в силу; 5) у разі перерви 10-ти денного терміну закінченням сесії Конгресу, Президент може не підписувати та не повертати біллі, резолюції та рішення Конгресу, тобто застосовує кишенькове вето.

Привілеї виконавчої влади не знайшли безпосереднього закріплення в тексті Конституції та виходять із «духу Основного закону». У рішенні Верховного Суду США по справі «США про Ніксона» (1974 р.) наголошувалось на фундаментальності привілеїв виконавчої влади у системі стримувань і противаг. Сутність даного механізму полягає у праві Президента утримувати від законодавчої та судової влади інформацію, яка є, за його думкою, конференційною і стосується приватного життя та національної безпеки.

Верховний Суд здійснює функцію конституційного контролю. Конституційний контроль в США: конкретний, децентралізований та подальший. об'єктом конституційного контролю стали і акти Конгресу. Об'єктом конституційного контролю є акти Конгресу та укази Президента, які Верховний суд може визнавати неконституційними.

Треба також зазначити, що принцип розподілу влад, діє у США як «по горизонталі» - між гілками влади, так і «по вертикалі» між федерацією і штатами.

4. Звідси, можна вивести наступний основоположний принцип Конституції США - принцип федералізму. Американський федералізм заснований на принципі рівноправності штатів. Союз не має права встановлювати переваги одним штатам та обмежувати інші (стаття I, розділ 9 Конституції). Штати мають однакове представництво в Сенаті і пропорційне чисельності населення в Палаті представників, беруть однакову участь у ратифікації поправок до Конституції США та процедурі обрання Президента. Разом з тим, принцип федералізму у США побудований на верховенстві федеральної конституції і законодавства над законодавством штатів. Сьогодні США складається з 50 штатів, федерального округу Колумбія, межі якого збігаються з межами міста Вашингтон, асоційованих територій (ПуертоРико, Гуам, Віргінські острови та ін.). Відповідно до Конституції Конгрес може приймати в Союз нові штати. У той же час Конституція не допускає формування нових штатів в межах юрисдикції будь-якого іншого штату, тобто це положення гарантує територіальну цілісність штатів.

Разом з тим, Конституція США досить чітко розмежовує компетенцію федерації та штатів. Компетенція федерації сформульована у вигляді виключної компетенції Конгресу та залишкової компетенції штатів. Розділ 8 ст.1 містить перелік питань, що відносяться до компетенції федерації і знаходяться виключно в компетенції Конгресу: наприклад встановлення федеральних податків, регулювання торгівлі з іноземними державами і міє штатами, чеканка монет, заснування судів, оголошення війни та інші. Усі інші предмети законодавчого врегулювання не зазначені у цій статті знаходяться у введенні штатів, тобо достатній круг питань (стаття I, розділи 8–10; поправка X).

Як зазначалося, Конституція США відрізняється підвищеною стабільністю. Це досягається також завдяки закріпленому у неї жорсткому порядку внесення поправок та існуванням так званої «живої» конституції.

Особливий порядок внесення поправок до Конституції США також мав створити перепони для узурпації влади (ст. V). Поправки не інкорпуються в основний текст Конституції. Положення Конституції, що втратили чинність, залишаються в тексті, а їх зміни публікуються окремим списком, кожна під своїм номером. Процедура внесення змін включає два етапи: перший – прийняття на федеральному рівні – Конгресом 2/3 голосів членів парламенту або Конвентом, що скликається на вимогу 2/3 штатів; другий – ратифікація в 3/4 штатів легіслатурою штату або конвентом штату. Крім того, стаття VI, яка містить гарантії верховенства і високого політичного авторитету Конституції, мала забезпечити стабільність і верховенство Конституції.

Як правило, ратифікація поправок займає від одного до трьох років, але остання, XXVII затверджувалась більше двохсот років. Вона зазначала, зокрема, що жоден закон, що змінює розміри винагороди сенаторів та конгресменів не може вступати в силу до наступних виборів в парламент. Тобто діючі законотворці не можуть самі собі збільшити винагороду. Схвалена в 1789 р., вона була ратифікована тільки в 1992 р.!

Більшість поправок присвячені конституційно-правовому статусу людини (Біль про права та XIII, XIV, XV, XIX, XXIV, XXVI поправки), інші стосуються органів влади. Цікава доля деяких поправок. Так, Поправка 18 щодо введення «сухого закон» була прийнята всупереч вето 28-го Президента США В. Вульсона та була скасована XXI Поправкою.

Невід'ємною рисою американського конституціоналізму, яка також сприяє стабільності Конституції США є формування так званої «живої конституції». Активну роль при цьому відіграє Верховний суд, який виступає у якості стабілізатора суспільних відносин. Після прийняття Конституції США виявилось, що її повноваження є надто лаконічними та не охоплюють усіх життєвих ситуацій, окрім цього деякі проблеми були просто невідомі і їх появу

передбачити було неможливо. Втручання судів в процес розмежування компетенції органів влади двох інших гілок влади головним чином пояснюється повноваженням судів захищати права і свободи людини. Верховний суд США використовуючи своє право конституційного контролю розширено тлумачить положення Конституції і формує нову трактовку старих конституційних норм. Тому організація та взаємодія трьох гілок єдиної державної влади завжди знаходиться у прямій залежності від стану реальних відносин в американському суспільстві. Таким чином, у конституційному праві США хоч і закріплений достатньо чіткий механізм організації федеральної влади і повноваження вищих органів державної влади, втім існує ще і об'єктивно створений механізм вдосконалення конституційних норм та пристосування їх к реальним інтересам та потребам сьогодення.

Цікавим є факт, що спочатку права й свободи людини і громадянина не знайшли відображення в Конституції США, оскільки основною її метою, була необхідність юридичного оформлення утворення нової незалежної держави. Однак така редакція Конституції викликала в суспільстві невдоволення, і виникла загроза зриву процесу ратифікації Конституції в штатах. У зв'язку з чим в 1789 р. у Конгрес були представлені перші десять Поправок, що одержали назву Білль про права, і ратифіковані в 1791 р. Основу конституційно-правового статусу особи в США складає природно-правовий підхід до прав людини., який характеризується невідемністю та невідчужуваністю основних прав.

Поправка IX встановлює, що визначення певних прав не повинно тлумачитися як заперечення чи применшення значення інших прав, які зберігаються за народом. Негативний спосіб формулювання прав і свобод у Біллі про права та наявність процесуальних гарантій має демонструвати невідчужуваність прав та повинно не допустити свавілля державної влади.

Треба зазначити, що своїм прийняттям, Конституція США відкрила нову віху в розвитку прав і свобод, встановлюючи низку заборон порушень прав і свобод громадян. Зокрема, у статті I забороняється призупинення дії привілеї

наказу habeas corpus, а також прийняття біллів про опалу і законів, що мають зворотну силу. Стаття III передбачає, що всі кримінальні справи розглядаються судом присяжних, а також встановлює необхідність наявності строгих правил доказів при засудженні за державну зраду.

Стаття IV гарантує реалізацію принципу рівності («громадянам кожного штату надаються всі привілеї та пільги громадян інших штатів»), а стаття VI – свободу совісті (заборона застосування перевірки відношення людини до релігії в якості умови для заняття державних посад).

Проголосивши багато важливих демократичних принципів і гарантій прав та свобод, у той же час Конституція США не відтворила деякі принципові ідеї Декларації незалежності, а саме зберегла інститут рабства. Відсутність в Конституції 1787 р. повного переліку прав і свобод громадян її «батьки-засновники» обґрунтовували різними аргументами. Одні доводили, що Конституція сама по собі є «Біллем про права». Інші вважали, що спеціальний розділ, присвячений правам і свободам, є конституційною надмірністю, адже, якщо права і свободи є природними, то вони не потребують окремої конституційної фіксації. Треті вказували, що права і свободи вже закріплені конституціями окремих штатів, а тому їх відтворення в Конституції США – зайве. Критики Конституції резонно заперечували ці доводи, наголошуючи наступне. Якщо б федеральна Конституція, подібно до Статей Конфедерації, об'єднувала не населення країни, а штати, зберігаючи їх суверенітет, тоді позиція її укладачів була б зрозуміла, але, оскільки федеральна Конституція оголошена Основним Законом відносно Конституцій штатів, включення до неї «Білля про права» – обов'язкове. Деякі штати вимагали доповнити Конституцію США Біллем про права, відмовляючись від її ратифікації. Саме тому велику актуальність для розвитку інституту прав людини мають перші десять Поправок, які отримали назву Білля про права (1791 р.) Білля про права гарантує свободу совісті та слова, право громадян мирно збиратися і подавати петиції до уряду, носити зброю, право на захист особистості, будинків, документів та майна від необґрунтованого обшуку або конфіскації, право на

публічний, неупереджений та своєчасний розгляд справ судом присяжних тощо.

Особливе значення у механізмі конституційних гарантій займає правило належної правової процедури, яке закріплено в різних поправках (V–VIII). Правило належної правової процедури включає: –заборону позбавляти життя, свободи або майна без законного судового розгляду; – право обвинуваченого у вчиненні злочину, що карається стратою, чи іншого ганебного злочину, на винесення обвинувального висновку великим журі, за винятком справ, що порушуються у сухопутних і морських частинах або в міліції; – право обвинуваченого на швидкий і публічний розгляд справи судом присяжних; – право на суд присяжних мають також позивачі та відповідачі у цивільних справах з ціною позову понад 20 доларів; – право обвинуваченого знати про сутність і підстави обвинувачення, право на юридичну допомогу адвоката, право брати участь в очній ставці зі свідками звинувачення і вимагати примусового виклику свідків на його користь, право не свідчити проти себе; – неприпустимість повторного покарання за один і той же злочин, встановлення надмірних застав та штрафів, застосування жорстоких і незвичайних покарань.

Отже Конституція США і по змісту, і по порядку прийняття - унікальний документ, який вже понад 200 років зберігає не тільки основні конституційні основи держави, а й дух самої конституції, що воплотився в її нормах.

Конституція Бразилії 1988 р.

Нині Чинна Конституція Бразилії була прийнята Установчими зборами у 1988 р. Вона є другою за обсягом після Індії конституцією і нараховує 245 статей основного тексту і 70 статей перехідних положень. Її розробка тривала три роки, проект підготовлений Установчими зборами, був опублікований у засобах масової інформації та обговорювався населенням. Кожен громадянин отримав один екземпляр конституції безкоштовно приблизно сто мільйонів копій. Поправки могли бути представлені за пропозицією груп виборців не менше 30 тис. В результаті такої ініціативи в проект конституції було внесено 122 поправки з метою легітимації переходу від військової диктатури до

демократичного режиму. Таким чином, нова Конституція Бразилії виявилася не тільки найбільшим по обсягом Основним законом країни, коли-небудь прийнятим в історії конституційного розвитку цієї держави, а й найдемократичнішим за змістом.

Як зазначалося Конституція побудована на принципах поділу влади і системи стримувань і противаг, запозичених з Конституції США 1787 р. Закріплено президентську республіку як форму правління; при чому спочатку вона була встановлена як тимчасова до проведення плебісциту про ситему правління, який був проведений згідно перехідних положень у 1993 році. З 90 млн. виборців майже 60 відсотків проголосували саме за президентську республіку, 24,5 – висловились на користь парламентської республіки. Втім, незважаючи на однакову форму організації влади Бразилії і США, система стримувань і противаг бразильського зразка дещо відрізняється від американського.

Влада розводілена майже так само - законодавча влада у двопалатного парламенту – Національного Конгресу, виконавча влада у Президента та федеральних міністрів, судова влада у Верховного суду. Проте для Бразилії, як і для багатьох держав Латинської Америки характерним є особливе розуміння ролі Президента і надання особливого значення виконавчій владі, якою він керує. Президентська республіка Бразилія характеризується значними повноваженнями глави держави. Обсяг цих повноважень та сфера застосування, значно більші, ніж у президента США, тому форма правління у Бразилії скоріше нагадує латиноамериканську модель суперпрезидентської республіки.

Президент Бразилії володіє правом законодавчорї ініціативи, правом здійснення федеральної інтервенції до суб'єктів, правом приймати акти, що мають силу закону та правом введення надзвичайного стану, при якому, його повноваження значно збільшуються. Фактично, інститут Президентства є головним в системі органів влади Бразилії.

Також Конституція Бразилії закріпила принцип федералізму, але він інший, ніж у США. На відміну від Сполучених Штатів, які є договірною федерацією, Бразилія є конституційною федерацією, адже Конституція перетворила унітарну монархію в федеративну Республіку. Відповідно до Конституції, Бразилія включає до себе Союз, 26 штатів, федеральний округ, у якому розташована столиця Бразилія, і муніципалітети.

Бразилія є централізованою федерацією, що проявляється у тому, що найбільш важливі сфери входять до відання Союзу, а також у Союзу є можливість здійснення федеральної інтервенції, про яку вже зазначалось.. Зокрема, статті 34–36 Конституції, встановлюють право Союзу з метою збереження цілісності держави, наявності серйозного порушення громадського порядку, забезпечення вільної діяльності органів влади та ін. втручатися у справи штатів, Федерального округу і муніципалітетів.

Разом з тим, Конституція розмежовує предмети відання між Союзом, штатами, федеральним округом і муніципіями. *Виключна компетенція* Союзу визначена ст. 22 Конституції Бразилії у 24 пунктах (зносини з іноземними державами та міжнародними організаціями; питання війни і миру; оборони країни; податки, грошовий обіг; управління зв'язком і багато інших питань. Спільна компетенція Союзу, штатів, федерального округу, муніципій викладена в 12 пунктах ст. 23 Конституції (захист Конституції, законів, демократичних інститутів; охорона публічної власності; збереження культурних цінностей та історичних документів; забезпечення доступу до науки й освіти; збереження лісів, фауни та флори та ін). Третя сфера – це спільна компетенція Союзу, штатів і федерального округу, яка реалізується у вигляді конкуруючої. У податковій, фінансовій, пенітенціарній галузях, у сферах виробництва і споживання, освіти, культури, соціального забезпечення (всього 16 пунктів ст. 24) Союз встановлює тільки загальні принципи, а штати і федеральний округ їх конкретизує. Крім того, ст. 25 Конституції закріплює залишкову компетенцію штатів, а ст. 30 – виключну компетенцію муніципій.

Характеризуючи конституційно-правові принципи побудови конституції Бразилії треба зазначити, що окрім впливу Сполучених штатів на процес розбудови конституціоналізму в Бразилії, чинна Конституція увібрала у себе традиції конституційного розвитку європейських країн, передусім Португалії (Бразилія – португаломовна країна). Перш за все, про це свідчить те, що Конституція має виражений соціальний характер. Особливу увагу приділено не тільки правам і свободам людини і громадянина, а також механізмам їх захисту і поновлення.

На відміну від США, де діє ліберально-індивідуалістична модель конституційної регламентації прав людини, Конституція Бразилії 1988 р. втілила ліберально-соціальну модель конституційно-правового статусу людини і громадянина, що достатньо докладно визначає становище особи у суспільстві і державі:

Розділ I «Про основні засади» проголошує такі основоположні принципи суспільного ладу, як: гідність людської особистості, соціальна цінність та вільність підприємництва, принципи рівності, пріоритету прав людини і самовизначення народів і ін. Глава I «Про особисті і колективні права та обов'язки» закріплює класичний каталог громадянських прав і свобод (право на життя, на повагу гідності особистості та особисту недоторканність, недоторканність приватного життя, свободу слова (висловлювань) і вираження переконань, совісті і віросповідання, пересування і вибору місця проживання). Причому особливо акцентується, що всі ці права реалізуються відповідно до принципу рівності. Глава II «Про соціальні права» гарантує право на освіту, охорону здоров'я, соціальне страхування, охорону материнства і дитинства, допомогу незаможним, право на працю і на справедливий винагороду.

Значна увага приділяється положенням про: – принципи нарахування заробітної плати (плата за нічну працю, тринадцяту зарплату, оплату за зверх урочну роботу, тяжку й небезпечну працю, заборону проводити дискримінацію розумової та фізичної праці); – тривалість робочого тижня і

відпуску; – діяльність професійних спілок (працюючим і роботодавцям надано право брати участь в обговореннях трудових і соціальних питань, що проходять в органах влади).

Глава III «Про громадянство» встановлює набуття громадянства за народженням відповідно до принципів ґрунту і крові та натуралізацію. При цьому Конституція забороняє проводити дискримінацію громадян на підставі набуття громадянства. Виключення складає доступ до публічних посад, які займають лише бразильці за народженням (Президента, Віце-президента, голови Палати депутатів, голови Федерального сенату тощо).

Глава IV «Про політичні права» гарантує виборче право, право брати участь в референдумі і плебісциті, свободу союзів (асоціацій), зборів і маніфестацій. Запроваджено принципи обов'язкового і факультативного голосування, тобто з 18 до 70 років здійснення участю виборах є обов'язком, а з 16 років і після 70 – правом; – позбавлено активного виборчого права недієздатних та військовослужбовців. Специфічною формою захисту політичних прав і свобод є конституційне право на народний позов, яке передбачає, що будь-який виборець має право здійснити народний позов з метою анулювання будь-якого акту, котрий завдає шкоди публічному майну, організації, адміністративної моралі, навколишньому середовищу чи історичній та культурній спадщині. III. Статті 105, 108, 109 закріплюють судові провадження щодо видання наказів *habeas corpus*, *habeas data*, *mandato de injuncao* та судові процедури, які застосовуються до корінного населення.

Розгорнуто встановлено засади економіко-соціальних і духовно-культурних відносин, зокрема основи податкової системи, принцип підтримки національного капіталу, соціальну функцію власності, вільну конкуренцію, єдину систему охорони здоров'я, програми соціального забезпечення, фундаментальні принципи освіти та ін.; закріплено порядок запровадження надзвичайного і облогового станів; визначено статус корінного населення - індіанців та ін.

Конституція Бразилії широко регламентує значну частину суспільних відносин, що зазвичай не є предметом конституційного регулювання, регламентуючи питання захисту прав споживачів, питання нарахування пенсій та виплати заробітних плат, видачі дозволів на експлуатацію навколишнього середовища а також порядок продажу нафти та автомобільного палива.

За способом внесення змін і доповнень – це особлива жорстка Конституція. Так, ст. 60 «Внесення поправок в Конституцію» встановлює, що не розглядаються поправки, які можуть скасувати: – федеративний устрій держави; – принципи виборчого права і розподілу влад; – права людини та їх гарантії. Також Конституція не може бути змінена під час федерального втручання, воєнного й облогового станів. Для усіх інших конституційних положень зафіксовано наступну процедуру: 1) з ініціативою конституційного перегляду виступають 1/3 членів Палати депутатів або Федерального сенату, Президент Республіки, більше однієї з палат законодавчих зборів суб'єктів федерації; 2) пропозиція про перегляд вважається прийнятою, якщо вона зібрала у двох раундах 3/5 голосів членів обох палат Національного конгресу. Бразильські науковці відзначають високу динаміку змін Конституції Бразилії. На сьогодні внесено 91 поправку до початкового тексту Конституції.

Характеризуючи безпосередньо вищі органи влади США і Бразилії, які діють відповідно до Конституцій в цих країнах, хотілося в виділити декілька важливих моментів їх організації та діяльності.

Як вже зазначалося, вищим органом законодавчої влади США є Конгрес, у Бразилії - Національний конгрес, головою виконачої влади є Президент і вищим органом судової влади є Верховний Суд у США та Федеральний Верховний Суд у Бразилії..

Відповідно до Конституції США - Конгрес складається з Палати представників (нижньої палати) і Сенату (верхньої палати). У Палату представників входять 435 депутатів, які обираються прямими виборами на два роки по одномандатних округах з використанням мажоритарної системи відносної більшості.

Добавлено примечание ((П1)):

Добавлено примечание ((П2R1)):

Добавлено примечание ((П3R1)):

Добавлено примечание ((П4R1)):

Добавлено примечание ((П5R1)):

Добавлено примечание ((П6R1)):

У Сенаті працюють 100 сенаторів, по два від кожного штату. Сенатори обираються прямими виборами по одномандатних округах із застосуванням мажоритарної системи відносної більшості. У даному випадку застосовуються часткові вибори, тобто строк повноважень Сенату – шість років, при ротації кожні два роки 1/3 частини Сенату.

Національний конгрес Бразилії, складається з Палати депутатів (нижньої палати) і Федерального сенату (верхньої палати). Палата депутатів є палатою національного представництва і містить 513 депутатів, які обираються прямими виборами на 4 роки із застосуванням пропорційної виборчої системи. До Федерального сенату входить 81 особа, представляючи інтереси штатів і федерального округу. Кожний штат і федеральний округ надсилають до верхньої палати по три сенатори, термін повноважень яких триває 8 років.

Особливість статусу парламентаріїв в США полягає в тому, що в Конституції закріплюється обмеження їх імунітету та індемнітету. Імунітет поширюється на депутата під час присутності на сесії, проходження в палату та повернення з неї, за винятком державної зради, тяжкого злочину та порушення громадського порядку. Маючи індемнітет, депутат за свої промови та висловлення не може бути притягнений палатою до відповідальності. В Бразилії у депутатів необмежений імунітет та індемнітет.

Обидві парламенти можна віднести до групи парламентів з відносно обмеженою законодавчою компетенцією. Так, в Конституції США встановлено вичерпний перелік повноважень федерального парламенту. Крім того, поправка X проголошує, що всі повноваження, прямо не віднесені Конституцією до компетенції федеральної влади, і не заборонені для окремих штатів, залишаються за штатами та за народом. Тобто, законодавча сфера Парламенту обмежена законодавчими повноваженнями штатів. А у Бразилії ст. 68 Конституції розділяє законодавчі повноваження та встановлює, що у надзвичайних випадках Президент може видавати акти тимчасового характеру, які мають силу закону, про що він негайно сповіщає Національний конгрес. Разом з тим, ця стаття визначає і низку обмежень щодо делегованого

законодавства. Зокрема, предметом делегованого законодавства не можуть бути: організація судової влади і прокуратури; питання громадянства, особистих і політичних прав, бюджети і бюджетні директиви.

В обох країнах палати мають у законодавчому процесі рівний статус. Законодавчі розбіжності долаються за допомогою їх обговорення у змішаних паритетних комісіях.

Усі повноваження Національного конгресу Конституція поділяються на дві групи – виключні повноваження і повноваження, які потребують промультгації Президента Республіки. У США законодавчому процесі палати мають спільні повноваження та виключні поавноваження для кожної з палат . Так, наприклад, Палата представників висуває обвинувачення в порядку імпичменту, обирає Президента, якщо виборщики не можуть його обрати, розглядає фінансові білли. У свою чергу, Сенат ратифікує міжнародні договори, дає Президентові згоду на призначення найважливіших посадових осіб держави, вирішує питання про винуватість в рамках процедури імпичменту, обирає Віце-президента, якщо виборщикам не вдається це зробити.

На відміну від Конституції Бразилії, де Президент обирається прямими виборами із застосуванням у першому турі мажоритарної системи абсолютної більшості, а у другому – мажоритарної системи відносної більшості, вибори Президента США складаються з декількох етапів.

Перший етап – це вибори праймеріз, що проходять у штатах у високосний рік. Вибори праймеріз стартують у січні, а підсумки праймеріз підводять улітку на Національному конвенті партії. У ході Національного конвенту остаточно визначаються претенденти на посади Президента та Віце-президента від демократичної і республіканської партій.

Другий етап містить у собі формування громадянами колегії виборщиків в штатах. Від кожного штату обирається стільки виборщиків, скільки кожен штат посилає в Палату представників і Сенат (435,100 і 3 від федерального округу Колумбія). У процесі обрання виборщиків утворюються

багатомандатні округи (один штат – один округ). Список виборщиків від однієї партії, що отримав більше голосів, ніж список іншої партії, одержує всі мандати від даного штату в колегії виборщиків. Кількість виборщиків, обраних від демократичної або республіканської партії, фактично визначає обрання Президента та Віце-президента.

Третій етап припускає процедуру голосування колегії виборщиків за Президента та Віце-президента. Виборщики голосують за того кандидата, на обрання якого вони одержали мандат від громадян штату. Обраним вважається той кандидат, який одержав абсолютну більшість голосів виборщиків. Виняток становлять штати Мен і Небраска. У цих штатах переможець отримує тільки два голоси виборщиків (що відповідають двом сенаторам від штату), а решта голосів віддаються кандидатам, які перемогли в кожній виборчій дільниці штату. Однак за всю історію виборів всі голоси виборщиків в штаті Мен і Небрасці діставалися одній парі – Президенту і Віце-президенту (тобто результати голосування в кожному виборчому окрузі збігалися з результатами голосування по штату в цілому). На практиці це призводить до ситуацій подібним, що склалася в штаті Вісконсін в 2004 році. Коли Д. Керрі випередив Дж. Буша-молодшого трохи більше, ніж на 1000 голосів (розрив становить менше 0,4%, кандидати отримали 1 489 504 і 1 488 140 голосів відповідно), але голоси всіх 10 виборщиків відійшли кандидату-демократу Д. Керрі.

Конституція США не встановлює інституту позачергових виборів Президента. Розділ 4 Поправки 25 Конституції США й Акт про наступництво посади Президента Сполучених Штатів (1948 р.) встановлює перелік посадових осіб (всього 15), які вступають на посаду Президента, якщо вона виявиться достроково вакантною. Перерахування проводиться в порядку суворої ієрархії. Так, якщо ані Президент, ані Віце-президент не можуть здійснювати повноваження глави держави, то на посаду Президента вступає спікер Палати представників. Якщо спікер не зробить цього, посада Президента переходить до тимчасового голови Сенату (*pro tempore*). Якщо і він не займе цієї посади, її посідає державний секретар (посадова особа, яка

виконує, зокрема, функції міністра закордонних справ). Кожна включена до переліку посадова особа займає посаду Президента тільки в тому випадку, якщо її не може зайняти попередня особа в силу зазначених у законі причин (смерть, хвороба, відставка, добровільна відмова, відсторонення від посади, невідповідність вимогам). Обидва президенти обираються терміном на 4 роки с правом повторного переобрання на другий термін.

Верховний Суд США та Федеральний Верховний Суд Бразилії є вищими органами федеральної судової системи та вищими органами конституційного контролю в цих країнах.

Верховний Суд США складається з 9 суддів, які призначаються Президентом за порадою і за згодою Сенату. Вони займають посаду доти, поки поведуться бездоганно. Суддя Верховного Суду може бути зміщений з посади в результаті застосування процедури імпічменту.

Федеральний Верховний Суд Бразилії складається з 11 членів, що призначаються також Президентом с плоради та згоди сенату.

Конституційний контроль в США: конкретний, децентралізований та подальший. У ході розгляду особливого позову щодо конституційності Верховний Суд визнає нормативно-правовий акт або його частину неконституційними, формально їх не скасовує, але суди такі нормативно-правові акти більше не застосовують. Обґрунтування конституційного контролю як принципу, який передбачається Конституцією США 1787 р., міститься в американській доктрині і в прецедентному праві. Причому найбільш розгорнута, переконлива і яскрава аргументація була наведена на початку американської історії. Доктринальна аргументація інституту конституційного контролю як невід'ємного елементу механізму реалізації Конституції, а також доцільність його здійснення судами загальної юрисдикції була доведена А. Гамільтоном в ст. 78 «Федераліста» наступним чином: «Жоден законодавчий акт, що суперечить Конституції, не може мати силу. Заперечувати це –означає стверджувати, що заступник вище головної особи, слуга вище господаря, представники народу вище самого народу». Не менш

переконливо потреба в існуванні конституційного контролю, і необхідність довірити його реалізацію судам були обґрунтовані в рішенні Верховного Суду США по справі «Мербері проти Медісона» (1803 р.): «Конституція має верховенство по відношенню до законів. До компетенції і обов'язків судової влади входить роз'яснення того, що таке закон: ті, хто застосовують норми повинні роз'яснити і витлумачити кожну норму. Якщо два закони суперечать один одному, суди повинні вирішити питання про застосування кожного з них. Якщо закон суперечить Конституції, то Конституція, а не звичайний акт, повинна застосовуватися». Саме це рішення нерідко вважають прецедентом, що поклав початок розвитку конституційного контролю в США.

Стаття 102 Конституції Бразилія закріплює, що першочерговим повноваженням Федерального Верховного Суду є контроль за дотриманням Конституції. Цю функцію Суд здійснює: 1) у першій інстанції у випадку безпосереднього розгляду справи про неконституційність будь-якого закону, чи будь-якого нормативного акту федерації або штату, або про підтвердження конституційності федеральних законів і нормативно-правових актів за позовами Президента, президій Федерального сенату і Палати депутатів, Генерального прокурора; 2) у надзвичайному апеляційному порядку справи, по яким було винесено в останній чи єдиній інстанції рішення щодо: а) порушень положень цієї Конституції; б) оголошення неконституційним будь-якого міжнародного договору або будь-якого федерального закону; с) визнання дійсним будь-якого закону або акта місцевого управління, які були опротестовані з підстав невідповідності цієї Конституції; 3) шляхом ініціативи Федерального Верховного Суду прямих позовів про неконституційність, пропонуючи Президенту Республіки, бюро палатам Національного конгресу або законодавчим зборам штатів, губернаторам штатів, Генеральному прокурору Республіки, Федеральній раді Ордену адвокатів Бразилії, політичній партії, представленій в Національному конгресі, профспілковій конфедерації, економічній чи професійній корпорації національного масштабу, пред'явити їх до Федерального Верховного Суду.

Місцеве самоврядування США і Бразилії здійснюється за різними моделями. У містах США функціонують 3 моделі місцевого управління: – система «рада – управляючий», при якій муніципальна рада наймає на певний строк управляючого і наділяє управляючого адміністративними, розпорядницькими і виконавчими повноваженнями; – система «мер – рада» припускає наявність сильного мера, який визначає, організовує і контролює діяльність муніципальної ради; – система ради комісіонерів, означає, що колегіальний орган виконує функцію представницького й виконавчого органа місцевого управління. Крім того, у США сформовані спеціальні округи по водопостачанню, шкільні округи, судові та ін. Межі таких округів можуть збігатися або не збігатися з кордонами адміністративно-територіальних одиниць. Через спеціальні округи здійснюється управління окремими галузями місцевого життя.

У Бразилії запроваджена іберійська модель місцевого управління, на формування якої вплинуло колоніальне минуле та власні традиції. Конституція Бразилії не містить детальних положень про повноваження місцевих органів самоврядування. Ці питання вирішуються конституціями і законодавством штатів. При здійсненні органами місцевого самоврядування управлінських повноважень, які виходять за межі місцевих інтересів, вони розглядаються вже як інструмент державної адміністрації. Населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці обирає раду та головну посадову особу (мера, префекта), яка повинна отримати згоду на призначення від центральної виконавчої влади. Через те мер одночасно виконує функції виконавчого органу місцевого самоврядування й представника державної влади. У муніципіях обираються представницькі органи (збори, хунти), які на своїх сесіях приймають програми місцевого розвитку і місцевий бюджет.

Таким чином, виходячи з особливостей чинних конституцій США та Бразилії, можна дійти до висновку, що конституційне правове поле цих країн, є сукупністю правових норм, які закріплюють і регулюють суспільні відносини, відповідно до тих історичних, суспільних і політичних та економічних реалій,

що склалися в кожній державі та що забезпечують організаційну і функціональну єдність суспільства як цілісної соціальної системи, існування конституційного ладу, забезпечення прав людини, реалізацію форм безпосередньої демократії, систему органів влади та місцевого самоврядування.